

Về một nữ họa sĩ Mỹ gốc Việt

Bài viết của **Lê Minh Diệu**
(Nguyên trưởng bộ môn Ngoại ngữ, trường Đại học Y-Dược Huế, VN)

Chị là một họa sĩ gốc Việt đang sống ở Mỹ. Tôi biết và rồi trở thành bạn của chị một cách rất đổi tình cờ. Chị lang thang trên mạng Facebook có lẽ theo kiểu để giết thời gian trống hay kết nối với cộng đồng như đa số mọi người thường làm. Chị tình cờ tiếp cận tôi qua mấy lần trao đổi ý kiến về những gì tôi viết hoặc qua những bức chân dung hay phong cảnh tôi đưa lên trang mạng như một phương cách giao lưu với bạn bè và với những người thân. Thế là chúng tôi trở thành bạn của nhau nhưng chưa từng gặp mặt vì cả hai ở cách nhau đến trên 17 giờ bay. Chị sống tại Virginia, một bang giàu có bậc nhất ở nước Mỹ nơi tôi từng đến thăm và làm việc với trung tâm Y tế thuộc trường Đại học George Washington vào năm 2000, còn tôi thì ở một thành phố xanh đầy chất thơ ở Miền Trung Việt Nam.

Đúng là cuộc đời luôn dành cho ta những gặp gỡ bất ngờ và việc được quen và biết chị cũng là một điều không hề tưởng đến nhưng lại hữu duyên trước mùa Covid 19. Chị là Michelle Phạm (hình trái), một họa sĩ thuộc phái trừu tượng. Tên thuần Việt là Phạm Thị Thu Loan. Chị hiện sống ở Hoa Kỳ với đại gia đình tại tiểu bang Virginia.

Có một hôm qua Facebook, Michelle ngỏ ý nhờ tôi viết giới thiệu những bức tranh của chị để đưa vào cuốn thư mục minh họa dành cho cuộc triển lãm chị đã dự tính thực hiện tại bang Virginia vào

tháng 9/2020, nhưng đã bị hoãn lại vì tình hình đại dịch. Lúc đầu tôi từ chối với lí do tôi không có nhiều kiến thức về hội họa, đặc biệt là lĩnh vực trừu tượng nhưng chị vẫn khẳng định là tôi viết được. Vì một tình cảm ngày càng được củng cố dù chưa hề gặp mặt, cuối cùng tôi đã nhận lời. Lần nữa mãi đến nay tôi mới ngồi lại viết nội dung tôi đã hứa từ lâu nhưng chưa thể thực hiện do trước đây phải dành nhiều thời gian cho mấy cuốn sách tiếng Anh chuyên ngành Y viết theo đặt hàng của một công ty kinh doanh giáo dục.

Trong số những bức tranh chị lần lượt gửi cho tôi xem, có một số bức chị vẽ với một hoài niệm đau buồn về cô cháu gái Vanessa Phạm, và nỗi buồn đó đến nay đã đeo đẳng chị đúng 10 năm. Cô cháu gái chị đã ra đi vĩnh viễn vào tháng 6 năm 2010 ở tuổi 19 trên đại lộ Arlington ở vùng Falls Church, con đường mà nay chị vẫn hàng ngày lái xe qua trên đường về lại nhà. Cái chết tức tưởi đó hẳn đã tác động mạnh đến cuộc sống của chị vốn đã vẫn là một cuộc sống tha hương, lưu đầy nơi xứ lạ, dù nước Mỹ là nơi cư mang chị và gia đình. Chị xem xứ Cờ hoa là vùng đất của cơ hội, mà ở đó các giấc mơ có nơi để mọc rễ và trở thành hiện thực.

Chị sinh tại Sài Gòn mùa thu năm 1960 và thuở nhỏ chị sống tại quận 1, quận lớn của thủ đô miền Nam nơi thuở trước 1975 được gọi là Hòn Ngọc Viễn Đông. Khi còn trong tuổi thiếu niên chị đam mê hội họa dù không có năng khiếu. Michelle theo học ngành mỹ thuật này tại trường Đại học Mỹ thuật TPHCM, nhưng học hết năm 2 thì bỏ ngang vì do lí do phải sang Mỹ đoàn tụ với gia đình, nơi chị phải bôn ba, vật lộn với cuộc sống mới vốn dĩ không dễ dàng gì ở một xứ thường được ví như một thiên đường. Ở Mỹ chị học tiếp ngành họa và chị chọn lĩnh vực trừu tượng. Tôi có hỏi lí do. Chị bảo do thích lối vẽ của Picasso, một thiên tài hội họa của thế giới về tranh lập thể. Vậy sao chị lại chọn vẽ tranh trừu tượng?

Trong tiếng Pháp, “trừu tượng” là “abstrait”, trong tiếng Anh là “abstract”. Ngoài ra, còn một thuật ngữ khác nữa cũng để chỉ nghệ thuật trừu tượng. Đó là “art non-figuratif” trong tiếng Pháp và “nonfigurative art” trong tiếng Anh, nghĩa là “nghệ thuật phi hình thể”, được dùng để đối lập với “art figuratif/figurative art” tức “nghệ thuật có hình thể”.

Nghệ thuật Trừu tượng là trào lưu hội họa đầu thế kỷ 20, vào những năm 1910 đến 1914. Nghệ thuật trừu tượng sử dụng ngôn ngữ thị giác từ những hình dạng, khuôn mẫu, màu sắc và đường nét để tạo nên một sáng tác có thể tồn tại độc lập, ở một mức nào đó, với những tham khảo có thực từ thế giới. Nghệ thuật phương Tây, từ thời Phục hưng đến giữa thế kỷ 19, được đặt nền móng bởi logic của phối cảnh và nỗ lực để tái tạo một ảo ảnh về thế giới thực tại. Nghệ thuật của các nền mỹ thuật khác ngoài Châu Âu thì lại dễ tiếp cận và cho thấy những cách khác để mô tả trải nghiệm thị giác tới họa sĩ.

Trừu tượng cho thấy một bước chuyển khởi đầu từ thực tế trong mô tả hình ảnh của mỹ thuật. Sự trừu tượng tồn tại trong một chuỗi liên tục. Tác phẩm nghệ thuật có thể tự do, những thay đổi ví dụ như màu sắc và hình thức rõ ràng, có thể nói là trừu tượng một phần. *Trừu tượng hoàn toàn* là không có dấu vết của bất kỳ tham khảo thực tế nào có thể nhận biết được. Ví dụ, trong trừu tượng hình học, người ta không thể tìm thấy các tham chiếu đến các thực thể tự nhiên. Trong mỹ thuật Trung Quốc, tranh trừu tượng có thể được truy nguồn từ nhà thơ Đường Vương Mặc (王墨), người được cho là đã phát minh ra một phong cách vẽ tranh bằng cách vẩy mực.

Như vậy có thể hiểu rằng trường phái trừu tượng, trào lưu nghệ thuật thống trị thế giới suốt cả thế kỷ 20, đi ngược lại hoàn toàn với quan niệm truyền thống về nghệ thuật rằng nghệ thuật là sự mô phỏng thế giới tự nhiên. Chính vì vậy, khi nhìn vào những tác phẩm thuộc trường phái trừu tượng chúng ta đương nhiên không thể tìm ra bất kỳ một đối tượng hay vật thể nào có thể thấy được ở thế giới bên ngoài. Nghệ thuật đã chuyển từ mô phỏng sang một dạng cảm xúc thuần khiết. Phong trào nghệ thuật này chính là tiếng nói của những cá tính rất riêng thuộc về thế giới tiềm thức muôn màu. Người họa sĩ trừu tượng được thỏa sức sáng tạo những lối vẽ rất tự do, cho phép sự nhạy cảm sâu sắc, sự bất tỉnh của mình, để thể hiện bản thân. Và “nghệ thuật trừu tượng cho phép con người nhìn thấy trong tâm trí mình thứ mà họ không thể thấy được bằng mắt thường.”

Nếu ta chịu khó xem nhiều tác phẩm trừu tượng thì sẽ thấy rằng mọi thứ đều có thể được chấp nhận trong trường phái nghệ thuật này và không hề có bất kỳ một quy tắc nào. Người ta sử dụng đường nét, hình dạng, màu sắc, kết cấu, sắc thái, chuyển động, nhịp điệu, sự lặp lại, sự cân bằng, sự thay đổi, tỷ lệ, sự tương phản.

Michelle Phạm tuy xem Picasso là một mẫu mực trong hội họa nhưng không theo cách vẽ của Picasso. Ông là một họa sĩ lừng danh với những tác phẩm lập thể nổi tiếng thế giới như *La Vie* (1903), *The Guitarist* (1904), *Les Femmes d'Alger (O. J. R. Version O)* (1911), *Les Femmes d'Alger (Version O)* (1912), *Guernica* (1937), *Jacqueline* (1961) ... dù vẫn chùng mực nào đó chị vẫn cho thấy bóng dáng của ông trong một số họa tiết. Mà thường một họa sĩ tuy đã tự chọn cho mình một trường phái riêng nhưng vẫn có một số tranh được vẽ theo một lối vẽ khác và chị cũng như thần tượng Picasso của chị cũng không là trường hợp ngoại lệ.

La vie (1903)

The Guitarist (1904)

Jacqueline (1961)

Guernica (1937)

Trường phái Hậu Ấn tượng với các họa sĩ như Paul Gauguin, Georges Seurat, Vincent van Gogh và Paul Cézanne đã có một tác động rất lớn đối với mỹ thuật thế kỷ 20 và dẫn tới sự ra đời của trường phái trừu tượng của thế kỷ 20. Các tác phẩm để lại của các họa sĩ như Van Gogh, Cézanne, Gauguin, và Seurat là tối quan trọng cho sự phát triển của mỹ thuật hiện đại.

Có hai xu hướng tồn tại song song trong trường phái trừu tượng: trừu tượng hình học và trừu tượng trữ tình. Xem nhiều tranh chị tôi thấy chị đi theo xu hướng sau. Không giống với trừu tượng hình học, trừu tượng trữ tình không chỉ không biểu hiện thế giới “thấy” mà còn không sử dụng cả những hình khối rõ ràng. Mỗi nghệ sĩ tự tạo ra cho mình một ngôn ngữ riêng. Việc thể hiện cảm xúc và tính cách của người nghệ sĩ mà không hề bị bó buộc vào bất kỳ một lý thuyết hay quy tắc nào. Cũng vì vậy mà các tác phẩm trừu tượng trữ tình thường tạo cảm giác tự do và “phiêu” hơn.

Lí giải sự khác biệt nhưng có mối quan hệ hữu cơ nào đó giữa hai trường phái Lập thể và Trừu tượng có thể giúp người thưởng ngoạn tranh của chị Michelle Phạm một cách dễ dàng hơn vì vốn dĩ hiểu cho được cả hai loại tranh này là một việc khó khăn cho một người xem tranh bình thường như cá nhân tôi chẳng hạn.

Tình yêu mỹ thuật dành cho Picasso đã khiến chị Michelle Phạm quyết định học và vẽ tranh trừu tượng mặc dù trong số tranh của chị vẫn có những bức được vẽ theo một lối khác.

Năm 2000 chị tốt nghiệp ngành họa tại Mỹ nhưng khó cho chị để dành trọn thời gian cho công việc sáng tác do vì còn bận rộn vật lộn với cuộc sống còn khó khăn thường ngày. Tuy thế đam mê bỏng cháy dành cho hội họa vẫn đó trong trái tim nhân hậu và mãi đến năm 2010 Michelle mới thực sự quay lại với giá vẽ nhưng chính cũng vào năm này trái tim đó như muốn vỡ ra vì cái chết của cô cháu Vanessa Phạm vào tháng 6 năm đó. Cái chết tức tưởi vô nguyên cớ của Vanessa đã tác động mạnh và thôi thúc chị sáng tác tranh cho mong muốn thực hiện một cuộc triển lãm để tưởng nhớ cô cháu đã mất. Năm năm sau đó chị đã thực hiện được nỗi khát khao vào tháng 11 năm 2015 với cuộc triển lãm mang tên In Loving Memory of Vanessa Phạm Exhibition, với sự tài trợ của khu triển lãm thuộc trung tâm văn hóa Cộng đồng Richard J. Ernst thuộc trường đại học cộng đồng Northern Virginia Community College (NOVA). Hai năm trước đó, 2013, chị đã bắt đầu tiếp cận với cộng đồng qua các hoạt động sáng tác và các khóa học dạy vẽ thiện nguyện, một công việc rất đáng trân trọng và khích lệ. Hiện những ai muốn theo học các lớp học thiện nguyện đó có thể tiếp cận qua trang mạng chị mới lập: www.mivanessa.com. Con gái tôi cũng thường mở lớp thiện nguyện như chị nhưng chỉ vào mùa hè và đối tượng chỉ thu nhận là con cháu bạn bè thân quen trong khi các khóa học hay lớp học của chị Michelle thì dành cho giới thanh thiếu nhi ở Virginia. Gần đây chị đã mở rộng những khóa đào tạo thiện nguyện này trên mạng và giới trẻ khắp nơi ngoài nước Mỹ có thể đăng ký học online. Tôi quan sát thấy các cháu tham gia các lớp học vẽ chị tổ chức phần lớn là con em của các cộng đồng người Việt sống ở Virginia.

Hai trong số các tác phẩm do Michelle Phạm thực hiện được trưng bày trong cuộc triển lãm tại trường NOVA, tháng 11/2015.

Như chúng ta đều biết việc học vẽ có nhiều lợi ích nhất định. Học vẽ có thể để trở thành một họa sĩ chuyên nghiệp hay tài tử nhưng bản thân việc học vẽ rõ ràng giúp cho người học:

1. Rèn luyện trí nhớ

Công nghệ, kỹ thuật ngày càng phát triển, con người ngày càng quay cuồng và càng ít thời gian để tĩnh tâm, để suy nghĩ và ghi nhớ. Hội họa giúp chúng ta cân bằng và tạo ra những khoảng lặng để giảm bớt căng thẳng (stress) và ghi nhớ tốt hơn. Muốn giải quyết mọi thứ nhanh chóng, hãy đi học vẽ. Các nhà tâm lý học cho rằng những thứ chúng ta vẽ ra không hẳn là một ý tưởng mà đó thường là sự hồi tưởng, sự thể hiện rõ ràng nhất cho trí nhớ, trí tưởng tượng của mỗi người.

2. Nâng cao khả năng quan sát

Có thể bạn vẽ ra những hình thù khó hiểu, không rõ ràng. Tuy nhiên, nếu bạn để ý kỹ thì sẽ nhận thấy trong bức tranh của mỗi người thường có những chi tiết được vẽ rất nổi bật. Các chuyên gia tâm lý cho rằng đây là sự phản ánh thế giới thông qua bộ nhớ của mỗi chúng ta. Vẽ giúp chúng ta biết cách quan sát mọi việc trong cuộc sống, tinh tế hơn, sâu sắc hơn.

3. Nâng cao khả năng tưởng tượng

Vẽ là một cách để đưa sự tưởng tượng bay xa. Bạn có thể phát hiện ra mình có thể khả năng tạo cho bản thân một thế giới khác trong hội họa. Sự sáng tạo, sự thăng hoa có thể được sử dụng để giải quyết các vấn đề trong các mối quan hệ và cả công việc.

4. Giúp cảm thấy phấn chấn, yêu đời

Diest Wehbe – nhà giáo dục học nổi tiếng của Anh – đã chỉ ra rằng việc ngồi vẽ một giờ sẽ tốt hơn so với việc ngồi xem chương trình giải trí trong 9 giờ. Đó cũng chính là lý do mà rất nhiều nhà tâm lý học thường cho phép bệnh nhân của mình

ngồi vẽ vì đây là một cách điều trị rất tốt. Bằng cách nhìn và phân tích các bức tranh của chúng ta, các chuyên gia sẽ tìm ra được nguyên nhân cũng như cách điều trị hoặc nhìn nhận tâm lý của đứa trẻ. Ví dụ, khi bạn nhìn thấy một bức tranh với những đường kẻ cứng nhắc, chòng chẹo và màu sắc mờ nhạt, bạn có thể biết rằng mình đang có tâm trạng không tốt. Ngược lại, nếu bức tranh đó là những đường nét nhẹ nhàng, màu sắc phong phú và sắc nét thì chứng tỏ tâm lý của bạn đang rất ổn định.

5. Vẽ giúp bạn hoạt động

Vẽ sẽ giúp não hoạt động để nhận thức, xác định màu sắc, hình dạng, vị trí không gian và có lợi cho sự phát triển trí tuệ, cho những ý tưởng rất riêng biệt và lạ. Trong quá trình vẽ, trí tưởng tượng của bạn sẽ tiếp tục phá vỡ những khuôn mẫu cố định. Sau khi nhìn nhận được những góc cạnh khác biệt, bạn sẽ tiếp tục có cảm hứng để sáng tạo nhiều hơn.

6. Quá trình vẽ tranh giúp suy nghĩ đa chiều

Việc sử dụng màu sắc và các hình khối là cách giúp tăng cường bộ nhớ và thúc đẩy khả năng quan sát, nuôi dưỡng trí tưởng tượng. Đây là khả năng tư duy hình ảnh, khả năng di chuyển và khả năng sáng tạo mà bạn không thể học được nếu không vẽ.

7. Bức tranh chính là sự thể hiện cảm xúc

Vẽ tranh chính là một loại hình nghệ thuật giống như âm nhạc, khiêu vũ và nó thể hiện cảm xúc của con người. Tranh chính là sự biểu hiện cảm xúc cá nhân bên trong. Nhìn vào tác phẩm đó, chúng ta có thể thấy được tâm trạng cũng như những suy nghĩ của một con người.

Chính vì những lợi ích này việc tham gia theo học những khóa học vẽ kể cả phải đóng học phí hay đăng ký vào các lớp thiện nguyện như chị Michelle Phạm tổ chức là một việc nên theo. Một thực tế cho thấy do những lí do nhất định từ những thay đổi trong tư duy kiếm sống, số lượng sinh viên ghi danh vào học gần đây đã giảm xuống đến mức báo động như ở Việt Nam, thì việc tổ chức các khóa học ngắn hoặc dài hạn trên mạng vì những lợi ích như đã đề cập cho người học như chị Michelle Phạm đã và đang thực hiện là một việc làm đáng được ghi nhận và ngợi khen vì những lợi ích nhất định cho cộng đồng.

Năm 2013 là lần thứ hai chị trở về thăm người cha còn sống ở quê nhà và nhân dịp đó chị đã ra thăm vịnh Hạ Long. Mục đích của chuyến đi ra miền Bắc của chị là để được nhìn thấy tận mắt và ghi lại những cảnh quang của vùng Vịnh đẹp nhất và nổi tiếng của Việt Nam theo phong cách nhìn tranh trừu tượng.

Một năm sau chuyến về thăm quê hương nói trên của chị, cụ thân sinh qua đời và từ đó chị chưa quay lại quê nhà vì những lí do riêng. Ngoài công việc để duy trì cuộc sống ở Mỹ, chị dành thời gian cho hội họa. Tôi không biết con số tác phẩm chị đã thực hiện nhưng đếm số tranh chị đã gửi trên mạng cho tôi, hay thắng hoặc

xem trên trang FB của chị có thể nói là không ít. Với khả năng sử dụng được cả hai tay trái và phải khi vẽ tranh, chị vẽ để chuyển tải những trải nghiệm sống của mình, sử dụng nhiều gam màu, dạng thức và chất liệu khác nhau như màu nước, acrylic, màu dầu.

oOo

Người cháu gái của chị – một sinh viên trường vẽ thời trang tại Georgia – cũng có cùng đam mê hội họa, và Vanessa khi còn sống vẫn xem đó như là một sở thích, một thú vui riêng. Tranh của cô cháu gái xem thích mắt và sống động. Cô vẽ về thời trang, cảnh vật, chân dung...

oOo

Michelle Phạm từng làm công việc sáng tác tại một tòa nhà có tên Circle Tower trong gần 10 năm và chị xem nơi đó là mái ấm gia đình thứ hai của mình. Tòa nhà nằm ở giao lộ của đại lộ Arlington và Blake Lane cách thủ đô Washington chỉ có 10 dặm và chính tại đây chị đã cho ra đời một loạt tác phẩm vào mùa thu năm 1996.

Theo họa sĩ Thanh Hải, giảng viên trường Đại học Mỹ Thuật Huế (Hue University College of Arts), các tác phẩm của Michelle Phạm nhìn chung đã thể hiện theo đúng tinh thần và cách vẽ của trường phái Trừu tượng: phi hình thể. Cảm nhận về tranh trừu tượng không phải dễ bởi người xem phải có năng lực “tưởng tượng” vì ngôn ngữ của trừu tượng là sử dụng các yếu tố biểu đạt của ngôn ngữ tạo hình nhưng không phải hình thể mà các yếu tố “bên trong”, “bản chất” của hình thể như: ký hiệu, tín hiệu, biểu tượng... để biểu đạt... giống như âm nhạc không lời.

Qua các phẩm của Michelle Phạm người xem cảm nhận được một điều: niềm đam mê và cảm xúc rất mạnh mẽ, sự nhẹ nhàng, lay động một cách thư thái.

Bố cục của đa số các bức tranh mang tinh thần tự do của trù tượng, có một số bức ảnh hưởng bởi phong cách Baroque.

Họa sĩ sử dụng các gam màu tươi sáng, một số bức sử dụng tông màu tương phản tạo hiệu ứng thị giác mạnh, tươi vui và chuyển động.

Cách thể hiện: Như đã nói, cách thể hiện của trù tượng là phi hình thể (các yếu tố tín hiệu, ký hiệu, mảng màu...) để thể hiện quan điểm chủ quan của tác giả về các vấn đề của cuộc sống, các tác phẩm cho thấy tác giả đã tham khảo và chịu ảnh hưởng rất nhiều phong cách của các tác giả đi trước cho nên các tác phẩm của Michelle Phạm hội tụ sự đa dạng về cách thể hiện.

Người ta thường nói ‘văn’ tức là người. Nhân cách của nhà văn trước hết được thể hiện ở ngay trong tác phẩm của mình và theo tôi hội họa cũng thế thôi. Qua các bức tranh của chị Michelle Phạm, tôi phần nào đọc được những nét hoài niệm về cuộc sống của riêng bản thân và những biểu cảm về những sự kiện, sự cố diễn ra quanh mình mà có lẽ sâu đậm nhất là cái chết của người cháu thân yêu của chị.

Chị là một con người của nghệ thuật không chỉ ở lĩnh vực hội họa mà của cả ở lĩnh vực âm nhạc. Tôi đã từng lắng nghe tiếng đàn piano của chị trên trang Facebook mang tên Michelle Phạm và gần đây chị còn học sử dụng một nhạc cụ khác đó là violin, một nhạc cụ mà thuở thiếu thời tôi rất muốn học nhưng không hề có cơ hội. Violin cũng như saxophone giúp người chơi biểu đạt rõ nét những cung bậc cảm xúc của mình, và ở trường hợp chị Michelle, piano và violin là hai công cụ đồng hành với những mảng và gam màu tươi sáng và tông màu tương phản tạo hiệu ứng thị giác mạnh, tươi vui và chuyển động mà chị thường sử dụng để bày tỏ xúc cảm của mình.

Tôi dù chưa gặp mặt Michelle Phạm nhưng lại cảm nhận được với những cung bậc cảm xúc của chị về cuộc sống riêng, về các sự cố và những mảng đời của cộng đồng chị đang chung sống qua các tác phẩm hội họa chị đã sáng tác. Các khóa học thiện nguyện chị đã và đang cũng như sẽ tiếp tục được tổ chức sẽ tô điểm cho một cuộc sống tuy tha hương nhưng vẫn đậm chất lạc quan và đầy tính nhân văn của chị.

Xin hân hạnh được giới thiệu Michelle Phạm và các tác phẩm của chị đến với mọi người.